

פרוייקט תיעוד המאבק להצלת יהודי סוריה ולבנון

ראיון עם שלמה חזן, קיבוץ הזורע

תאריך: 9.5.2001

מראיין: אריה כהן

אריה כהן: מר חזן, אני מבין שאתה במקור נולדת בלבנון. המשפחה שלך לבנונית. האם המשפחה שלך הגיעה ללבנון מדמשק, מסוריה, או שאתם, על פי הידיעה שלך, כל החיים, באיזה שהוא שלב בחיי היהודים בארץ-ישראל, עברתם, המשפחה, הדורות הקודמים, עברו ללבנון? מה מבחינה היסטורית? שלמה חזן: מבחינה היסטורית, עד כמה שאני שמעתי, מאחר ואני נולדתי בבירות בלבנון, ועליתי לארץ, כלומר עזבתי את המשפחה בגיל 13, אז מה שאני זוכר מהשיחות שהיו לי המעטות עם המשפחה, הבנתי שהם כאילו הדורות הקודמים עברו מספרד למזרח התיכון. הם ברחו כנראה מספרד בגירוש ספרד, והם התפזרו במזרח התיכון למעשה מהמפרץ, מעיראק, מאיראן, עד לבירות וקמישלי בגבול תורכיה. הם התפזרו, אני מתאר לי שגם בתורכיה היו יהודים שהגיעו בדרך זו מספרד.

ש: שם המשפחה המקורי חזן?

ת: שם המשפחה המקורי חזן. אני לא יודע אם הסבא של הסבא שלי היה חזן. אני לא יודע איך קיבלנו את השם. אני רק יודע מאז שאני נולדתי אנחנו חזנים, והמשפחה הזאת היתה, היו לנו עוד, לאבא היו עוד אחים, וכמובן שלהם גם קראו חזן. הקבוצה הזאת היתה, בתוך יהדות לבנון, היתה קבוצה גדולה מאוד.

ש: של משפחת חזן?

ת: של משפחת חזן. כמובן היו גם ביניהם דיינים וחזנים. למעשה גם היעוד שלנו היה גם כן ללכת בדרך זאת. עצם העובדה ששלחו אותנו כילדים לבית ספר תלמוד תורה, זה היה במטרה שאנחנו נעסוק בתורה ונשמשיך את השושלת של הדיינים. היה שם בית ספר שקראו לו "תלמוד תורה" שהוא היה צמוד לבית הכנסת הגדול שקראו לו "מגן אברהם". ברחוב הראשי שקראו לו "ואדי אבו ג'מיל", שלמעשה זה היה הגטו, זה היה הריכוז של היהודים. הרובע היהודי זה היה ב"ואדי אבו ג'מיל".

ש: יש לך מושג אולי למה קראו ל"ואדי אבו ג'מיל" בשם הזה?

ת: "ואדי אבו ג'מיל"

ש: על שם מי זה?

ת: אין לי מושג, אבל אני יכול לתאר לי שזה אחד מהשליטים של לבנון שהיה פעם. יכול להיות, זה לא וליד ג'ונבלט, זה לא דרוזי. אבל זה משהו מהנוצרים שהוא שייך

ש: נוצרים?

ת: כן.

ש: דוקא נוצרים?

ת: כן, כן. אבו ג'מיל זה, אני יודע שלמשל הבית שלנו שאנחנו כביכול השכרנו מאיזה גוי, קראו לו "משפחת שהאב". השהאב הזאת זה היה חבר בפרלמנט הלבנוני, והוא השכיר. היו לו כמה בתים בגטו היהודי, והוא השכיר לנו בין היתר.

ש: אחד הבנים שלו היה נדמה לי אחר כך הרמטכ"ל, או משהו כזה?

ת: כן, משהו כזה. אחד מהמשפחה

ש: אמיר, אמיר?

ת: כן. ממשפחת שהאב הוא היה אחר-כך בהמשך, עד למלחמת האזרחים ב-75', אני מתאר לי שהוא היה איפה שהוא בממשלה. לא יודע בדיוק איזה תפקיד היה לו.

ש: אז אתה אומר שעד גיל 13 למדת תלמוד תורה

ת: תורה, זוהר, גמרא, רש"י. דברים טובים שעד היום אני מצטער שלא המשכתי בדברים האלה.

ש: אפשר גם היום להמשיך.

ת: כן.

ש: אבל מהבחינה הזו, אתה פתאום מוצא את עצמך בקבוצה שיוצאת לארץ ישראל. איך כל זה קורה?

ת: זה ככה – אנחנו למעשה היינו כילדים שייכים לתנועות, תנועות נוער. היתה שם תנועת הצופים, קראו לזה "סקאוט". פשוט לא הצופים, כי זה לא שמו שמות עבריים, בגלל הבטחון שידעו שהמוסלמים בעיקר הם תמיד הריחו מה קורה אצל היהודים.

ש: סקאוט זה בלועזית הצופים.

ת: סקאוט זה הצופים בלועזית. אחר כך היתה תנועה שהיא בעצם למעשה אמורה היתה לעשות את העליה של יהודי לבנון. התנועה הזאת, קראו לזה "השומר הצעיר", אבל אנחנו למעשה התארגנו בתוך בתי כנסת. אני לא אשכח את זה עד היום שהצטרכנו את הפעולות שלנו לערוך בתוך בית הכנסת ממש, בפנים בפנים, כדי שהקולות שלנו לא יישמעו החוצה, וכדי שהמוסלמים ברחוב לא יראו שזה משהו לא תקין בתוך בית הכנסת.

ש: אתה מדבר על "מגן אברהם"? בתוך "מגן אברהם"?

ת: לא. חוץ מ"מגן אברהם" היו עוד בתי כנסת יותר קטנים. "מגן אברהם" זה היה הגדול והראשי. אבל היו גם על יד זה כמה בתי כנסת קטנים, צנועים יותר. שם ערכנו את הפעילות שלנו. הפעילות הציונית, מה זה פעילות ציונית? באו חבר'ה שליחים מהארץ, והם שיחקו איתנו בהתחלה. ללא שום מטרה. אחר כך, בשלב מסויים ראינו שכשמגיעים ככה הילדים לגיל 12, 13, גומרים את העממי, אז אמרו – תבואו רבותי, בואו נעשה דבר כזה, הארץ היא הרי ארץ ישראל, והתחילו לספר לנו ציונות, ישראל ולמשוך את כל הילדים. הם ידעו פשוט מאוד, ברגע שימשכו את הילדים, ההורים כבר יבואו. אבל קודם כל לעבוד על הילדים.

ש: כן. השאלה שלי – מתי כל הפעילות הזו התחילה? על איזה שנים אתה מדבר?

ת: אני מדבר על מלחמת העולם השנייה. מלחמת העולם השנייה, בוא נגיד, אצלנו התחילה '41, '42, '43.

בשנים האלה, עד '45, אלה השנים שהיתה הפעילות הזאת של הארגונים הציוניים שפעלו בלבנון.

ש: והארגון המסויים הזה שאתה מדבר עליו נקרא "בני ציון"?

ת: יכול להיות שקראו לזה, אני לא זוכר בדיוק את השם של התנועה עצמה, אבל זאת היתה תנועה במחתרת. אחר כך, צריך להבין גם שבתקופה הזאת, גם המוסלמים, הערבים המוסלמים שגרו, אני מדבר על המוסלמים כי יש גם, היו, הרבה מאוד נוצרים. לבנון היתה למעשה 50 אחוז נוצרים. היום זה כבר אחרת, יש הרבה יותר מוסלמים. אבל בזמנו, בשנות המלחמה, בין '39 ל-'45, אז הרוב, אני חושב החצי ש: חצי-חצי.

ת: חצי היו נוצרים. אבל את האנטישמיות אנחנו הרגשנו מהכיוון של המוסלמים, כי הם אמרו לנו תמיד – תראו, אנחנו רק מחכים שהיטלר יגיע. הוא כבר במצרים, הוא כבר רומל שם נלחם, ואנחנו שם מחכים שהם יגיעו הנה ואנחנו יודעים שזה כבר יהיה הסוף שלכם. זאת אומרת, הם ידעו ש, הם חיכו, ממש. הם ציפו לזה שהיטלר מתישהוא יגיע למזרח התיכון ובצורה כזאת יגמור את כל היהודים. ואז הם אמרו – אוהו, זה אלה, זאת השכונה, זה הבתים. התחילו כבר לרשום, לחלק את הנכסים.

ש: הבנתי. אתה זוכר את המדריכים שם?

ת: מדריכים אני זוכר אחד מהם, מאחר והוא היה קרוב משפחה שלי. הוא היה בן דודה, כלומר אמא שלו ואמא שלי אחיות.

ש: מי זה?

ת: קראו לו ניסים, ניסים שטאה. קראו לו שם שטאה. כאשר באו המשפחה הנה, קראו להם זרחיה, משפחת זרחיה. שינו את שמם לזרחיה במקום שטאה.

ש: איפה הם התיישבו בארץ?

ת: הם התיישבו ככה – באזור חולון ובת-ים. אבל הבחור הזה שהוא עסק בעליה, הוא נפטר ממש קצת אחרי שהוא הביא אותנו ב-'45 לארץ, הוא נפטר. היה חולה, הוא היה חולה באיזו מחלה.

ש: אם אני מבין אותך נכון אז הוא היה חלק מהמערכת של הבאת הילדים של המעפילים, של הבאת המעפילים?

ת: כן, כן. הוא היה מדריך שהוא דאג לזה, לא רק לארגן את היהודים, את הילדים, בבית ספר או בתנועה, אלא גם ללוות אותם עד לארץ. להביא אותם לארץ, ואפילו הוא חיכה עד שחילקו את כל הילדים האלה לישובים, למושבים, לקיבוצים. חילקו את הילדים האלה. על העליה אני לא יודע, אני מתאר לי ששלמה סיפר, אבל אני יכול להגיד לך שהעליה היתה, אספו את הילדים יום אחד אחרי הצהריים, לקחו אותנו, מה שאני זוכר היום, מתחת לאיזה שהוא גשר על נהר קלב, קראו לזה. יש נהר שעובר שם

ש: בבירות?

ת: בפרבר בירות. אספו אותנו אחרי הצהריים, העלו אותנו על איזו משאית. לא, מיניבוס כזה, מין מיניבוס. הסיעו אותנו עד מרג'-עיון. במרג'-עיון אמרו – אנחנו יורדים והולכים פה קצת, וזהו. אז הביאו אותנו והיינו באמת, לחלק אפילו ילדים בני שבע, שמונה, ילדים קטנים מאוד.

ש: כן.

ת: ואני זוכר שהיה צריך מדי פעם לעזור להם להתגבר על הבכי ועל הזה כדי שהמשמרות, היו שם משמרות גם של הצרפתים, האנגלים וגם הערבים. אז היה צריך מאוד מאוד להיזהר. לעבור את הגבול משם זה ענין של הליכה של כמה שעות טובות, בעיקר של ילדים שלא מתורגלים כל כך בהליכה, עם

בגדים שלא מתאימים גם להליכה. היה די קריר שם, וילדים נפצעו. ילדים שבכו, סחבו אותם או נתנו להם סוכריות כדי שהם ירגעו. בכל אופן, ההליכה היתה קשה עד לכפר גלעדי.

ש: לפני שנמשיך הלאה, אותו נסים שטאח, שלאחר מכן שינה את שם משפחתו לזרחיה, הוא היה פעיל גם במסגרת "השומר הצעיר"? הוא היה מדריך מטעם "השומר הצעיר"?

ת: הוא היה מטעם איזו שהיא תנועה. בדיוק אני לא יכול להגיד לך אם זה "השומר הצעיר" או, היו תנועות אחרות. "בני ציון", אולי גם "בני ציון".

ש: בכל אופן אתה היית ב"צופים"?

ת: אני הייתי ב"צופים", אבל הלכתי גם לפעילות הזאת. "הצופים" אירגנו בעיקר מחנות קיץ. לקחו אותנו, הלא שלוש חודשים של חופשת בית הספר, אז ילדים הלכו ל"צופים". חלק מהם הלכו ל"צופים", חלק הלכו לתנועה הזאת, היהודית. היתה תנועה שקראו לה "מכבי". עד היום יש לי אפילו את הסמל של "מכבי". "מכבי" זה למעשה תנועת ספורט. היא ידועה כתנועת ספורט. אבל היא אורגנה על ידי "מכבי" בישראל, ארץ-ישראל, לא היתה ישראל, היתה ארץ-ישראל, פלסטינה. שבאו השליחים האלה מטעם "מכבי", הם באו לבית הספר ואמרו – כל מה שאנחנו עושים אנחנו נעשה לכם תרגילי ספורט. אז בין תרגילי הספורט היו גם תרגילים אחרים.

ש: עיוניים, רעיוניים.

ת: כן.

ש: אתה זוכר שמות של שליחים שם אולי? אם אתה זוכר.

ת: שליחים? חוץ מזה הבן-דודה שלי אני לא זוכר.

ש: הוא לא היה שליח, הוא היה תושב בירות.

ת: אחר-כך, כשאנחנו מדברים על שליחים שבאו, הם באו, הם לא כל כך רצו להבליט את עצמם. הם חלק אפילו די נמנעו מזה. הם אפילו לא גרו, זה אני זוכר, שהם לא רצו לגור בגטו איפה שהיהודים, כדי לא לעורר בעיות. הם גרו איפה שהוא במקום אחר.

ש: הבנתי. בכל אופן, אתה אומר שארגנו קבוצת ילדים.

ת: כן.

ש: זה בטח ביום מסוים. אתה זוכר את היום?

ת: אפריל, סוף אפריל.

ש: או קיי. בכל אופן אתה היית בקבוצה של שריד שלמה ... מהזרע.

ת: שריד שלמה. זה היה 27 באפריל ...

ש: הבנתי. בסדר, או קיי. אתם הולכים עם הקבוצה ומגיעים. לא היו שום בעיות מיוחדות.

ת: מגיעים לאחר תלאות של דרך. חושך ואפשר לראות בסרט היום. אני מתאר לי שאשתי יכולה להראות לכם ...

ש: יש לכם את זה, בסדר.

ת: אז אם תציץ לזה, תראה איך, אמנם זה מפוברק, אבל

ש: מתאים למציאות של אז.

ת: מתאים, כן, של אז. אתה רוצה לעבור על הנקודה של כפר גלעדי?

ש: כן. האם תפסו אתכם, לא תפסו אתכם?

ת: לא, אותנו לא תפסו. אנחנו הגענו לכפר גלעדי ואז כמובן הסתירו אותנו. היו חבר'ה שקיבלו אותנו וקראו לזה אז, היום אנחנו יודעים שזאת החוליה שעזרה בהעברת הילדים האלה, לא רק מלבנון, גם מסוריה.

ש: או.קיי. ומשם לאן העבירו אתכם?

ת: משם העבירו אותנו לאיילת השחר. אני מתאר לי שזה גם כן מוזכר. בדיוק איך אני לא יודע. נדמה לי שאפילו הלכנו ברגל מכפר גלעדי, אבל אני לא בטוח אם לא נסענו באיזה רכב. זה גם לא כל כך משנה. באיילת השחר המהלך הבא היה להביא את כל הילדים האלה שלא היה לנו גם שום מסמך שעברנו גבול, שאנחנו אזרחים פה. המנדט שלט בזמנו, שנת 45', האנגלים היו פה. היה צריך לעבור את הנקודה בראש פינה, שם היה הצבא האנגלי והוא לא כל כך, הוא בדק כל רכב שעבר שם. הם ידעו שיש איזו תנועה של עולים בבריחה והם ידעו. אבל החבר'ה הצליחו להסתיר אותנו ככה שאנחנו עברנו את ראש פינה עד לאיפה שהוא בקרית בנימין, קרית שמואל. אחת הקריות.

ש: אולי קרית שמואל.

ת: כן, באחת הקריות ליד הים שמה. אני זוכר שזה היה קרוב לים. הקימו מאהלים.

ש: זה היה מחנה עולים?

ת: מחנה עולים שהושיבו שם את החבר'ה. לא רק מהמזרח, באו גם עולים מארצות אחרות, אני חושב. משם היה את נקודת החלוקה.

ש: אתה אומר ש... אוהלים? אני לא כל כך הבנתי.

ת: אוהלים.

ש: אוהלים הקימו במיוחד בשבילכם? או שזה היה מחנה?

ת: זה היה מחנה עולים. בזמנו בנו אוהלים, זה היה הכי פשוט.

ש: וכל העולים חיו שם באוהלים.

ת: חיו באוהלים, כן. כשאתה אומר חיו, הם לא חיו שבועות שם. עד לחלוקתם למקומות.

ש: מחנה מעבר.

ת: מחנה מעבר כזה.

ש: הבנתי. כמה זמן הייתם שם בקרית שמואל?

ת: לא הרבה. אני מניח שבוע, אבל האמת לא זוכר.

ש: מה עשיתם במשך השבוע?

ת: בשבוע הזה? הם העסיקו אותנו. היו שם מדריכים פה מהסוכנות שהם העסיקו אותנו כילדים. אנחנו היינו עסוקים איתם. הלכנו קצת לים לשחק, אבל ממש משהו רציני לא עשינו. הם ידעו גם שזה רק כמה ימים עד שיחלקו את הילדים, אז העסיקו אותנו כדי שנהיה פשוט ...

ש: בכל אופן היה לכם מדריך או מדריכים.

ת: כן, ודאגו כמובן לאוכל שם כי ילדים...

ש: אוכל, רחצה.

ת: רחצה וכן, ודי.די.טי כדי שלא יביאו ...

ש: שם בקרית שמואל?

ת: כן, הם עשו את הפעילות כמו שבזמנו, יותר מאוחר, עשו גם לעולים שבאו מאירופה. ריססו אותם או לא יודע מה שהם עשו.

ש: הבנתי.

ת: אז עשו גם לנו.

ש: בשלב הזה שהייתם בקרית שמואל קיבלתם טיפול רפואי – זריקות או כל מיני?

ת: כן, כן.

ש: מה אתה זוכר?

ת: הסיעו אותנו יום אחד לחיפה כדי לקבל איזה חיסונים, זה אני זוכר. כדי לא להביא מחלות פה לישוב היהודי שהוא היה קטן כמובן, זה היה שש מאות אלף יהודים שהיו, חמש מאות אלף יהודים היו אז.

ש: זה לחסן אתכם כמובן ...

ת: חיסנו אותנו ונתנו לנו את הזריקות המתאימות, ואולי יום, יומיים אחרי כן, אה, היה עוד משהו אני זוכר, אחד במאי אולי זה היה, מצעד אחד במאי אמרו לנו – בואו ניסע לחיפה. זה היה קרוב לחיפה הקריות. ראינו את המצעד של אחד במאי של 45'. אחר כך, כשחילקו אותנו לקיבוצים, אז חילקו קבוצה אחת לניר דוד - תל עמל, וקבוצה שניה לשער הגולן, לחברת ילדים.

ש: לחברת ילדים. לפני שאתה ממשיך, מה גודל הקבוצה שהייתם, סורים לבנונים?

ת: אני חושב היינו בערך 25 חבר'ה בשער הגולן. אני מניח שגם בתל עמל היתה קבוצה דומה.

ש: אני מדבר על הקבוצה בקרית שמואל. כמה ביחד הייתם?

ת: אה, הקבוצה, היהודים שהיו?

ש: לא, לא יהודים, הילדים שבאו מסוריה לבנון.

ת: הילדים שבאו מסוריה מלבנון. היה מחנה אוהלים, אני מניח שהיו שם איזה מאה וחמישים ילדים. הם אספו ילדים ולא כולם הצליחו לחלק אותם לקיבוצים. אנחנו, כשהגענו, היו כבר ילדים שם. אינני יודע

בדיוק

ש: אבל הקבוצה שלכם.

ת: שלנו, אני חושב אנחנו היינו איזה 40, 50 ילדים. אני חושב.

ש: בסדר. כמה מהם היו לבנונים? כמה ל

ת: הקבוצה הזאת שבאנו איתה היו כולם לבנונים מבירות. אלה שהיו שם, אבל אני לא יכול להגיד לך בבטחון, אתה יודע מה. אני לא יכול להגיד

ש: יתכן שכולם ...

ת: היו אולי ילדים שבאו ממקום אחר.

ש: הבנתי, בסדר.

ת: כי אני כילד עוד לקחו אותך בלילה ועוד הפחד הזה ולא ידעת. המזל שלי שאני באתי עם עוד שני אחים. הייתי עם האח הגדול יותר ואחות קטנה יותר. אז כך שאנחנו

ש: איך קוראים לאחיך?

ת: יוסקה, יוסי.

ש: יוסי חזן. ואחותך?

ת: שוש.

ש: שוש חזן. הם היו יחד איתך ...

ת: הם כל הזמן היינו ביחד. כל הזמן היינו בשער הגולן ביחד. אחר כך היא, מאחר והיתה יותר צעירה עברה לשער העמקים. היא תוכל לספר לך בפרוטרוט את המהלך.

ש: היא עדין בקיבוץ, לא?

ת: בטח.

ש: אז הנה, יש לי עוד לבנונית אחת שנשארה בקיבוץ.

ת: אתה רוצה לתפוס את כל הלבנונים?

ש: כן. אני עכשיו במיוחד לגבי הלבנונים. אז הייתם בקרית שמואל. חוץ מזה, נתנו לכם איזו תעודה, תיעוד, רשמו אתכם או משהו ?

ת: לא. שם לא קיבלנו מסמכים. אולי כן, אתה יודע מה.

ש: אתה לא זוכר.

ת: אני לא זוכר. אולי נתנו למדריך שבא מהקיבוצים את המסמכים, כי לא סמכו על, אלה היו ילדים צעירים מאוד שם, היו בני, אנחנו היינו ילדים גדולים בני 13, אבל היו ילדים יותר צעירים שם.

ש: תגיד לי, לפני הפיזור הזה, מישוהו הסביר, המדריכים הסבירו לכם לקראת מה אתם הולכים או מה פתאום אתם יוצאים משם ונוסעים לכל מיני מקומות?

ת: לא, לא ידענו. אמרו לנו שעכשיו מחלקים את הילדים, ולא אמרו לנו בדיוק, לא ידענו בכלל מה זה קיבוץ. לא היה לנו שום מושג. כדי שתבין את הניגוד שהיה בינינו ובין בן קיבוץ, אנחנו היינו ילדים דתיים, חבר'ה שבאו עם תפילין לישראל, שרק הניחו תפילין, הביאו פה תפילין. אז ילדי הקיבוץ, כשפגשו אותנו בפעם הראשונה אמרו – מה זה, אתם מאמינים באלוהים? אמרנו – בטח, מה. – איזה אלוהים? אין אלוהים. דברים כאלה. אז תאר לך ילד בן 13 שהוא דתי, דתי מאוד, בא מישוהו כזה ואומר לו לא אלוהים ולא בטיח. אז זה היה, תשמע, זה היה תאקל רציני מאוד בהתחלה. היינו בשוק כשנכנסנו. לא ידענו מה זה קיבוץ, שותפות וזה. לא הבנו את העניין הזה. אז הסוכנות כמובן ארגנה שם לפני שהגענו מדריכים וכיתות לימוד ודירות.

ש: מה זאת אומרת ארגנה לפני?

ת: לפני שהגענו לשער הגולן. אנחנו לא הגענו לאוהלים. היו בתים, נבנו בתים. אינני יודע אם זה היה כבר כהכנה למשהו אחר. אני רק יודע שבבתים האלה התגוררנו תקופה של שנתיים.

ש: אתה מדבר אולי שעלית הנוער בנתה את הבתים ...

ת: אני מניח שהקיבוץ בעזרתה של הסוכנות בנו את המבנים. אחר כך כיתה לא היתה כל כך מסודרת. זה היה פה ושם משהו, ומדריכים שנתנו לנו את הלימודים.

ש: כשאתה קודם הזכרת לי שחילקו אתכם לשתי קבוצות, אחת לשער הגולן ואחת לתל עמל. לפי מה עשו את החלוקה הזאת, אתה יודע? אחים ביחד או גילאים? מה היה העקרון?

ת: באמת אני לא יודע. אני מתאר לי שחילקו מפני שבקבוצה גדולה כזאת לא יכלו למקם בישוב אחד. חילקו את זה לשני קיבוצים.

ש: או.קיי. אבל אני שואל למה אתה ...

ת: למה אני הגעתי אליהם?

ש: לפי מה? על פי מה? גיל או

ת: זה באמת אני לא יכול להגיד לך. אני מתאר לי שחילקו את זה אולי, אתה יודע מה, יכול להיות שחילקו את זה, כי הם היו אולי יותר צעירים בניר דוד. היינו אולי יותר מבוגרים.

ש: כן, היית בן 13 כבר.

ת: כן, הייתי בן 13.

ש: הבנתי. ובשער הגולן אתם מתארגנים

ת: מתארגנים ו

ש: מי היה המדריך שלכם?

ת: היה לנו מדריך שקראו לו דוד שילה. הולושי קראו לו זה, אבל הוא שינה את שמו לעברית.

ש: מה השם המקורי שלו?

ת: הולושי. הלא הקיבוץ הזה מורכב מהונגרים וצ'כים. אז הוא היה לפי דעתי הונגרי או בין הונגריה לצ'כיה. הולושי זה אחר כך התחלף לשילה. הם החליפו את שם המשפחה.

ש: עיברתו אותו.

ת: עיברתו, כן.

ש: הבנתי.

ת: הוא נתן לנו למעשה את היסודות, מה שנקרא. כמובן שהוא לבד לא יכול לתת את כל הענפים, כל המקצועות, כל זה. אל תשכח שלמעשה המצב במדינה היה די קשה במובן כלכלי, כי זה היה מיד אחרי מלחמת העולם השנייה. באמת אני זוכר שחגגנו כשהגענו לשער הגולן את יום סיום מלחמת העולם השנייה שזה היה באוגוסט משהו.

ש: כן.

ת: ישבנו על הדשא וסיפרו לנו שהמלחמה נגמרה והגרמנים נכנעו. המצב הכלכלי היה קשה מאוד, גם במובן זה שלא יכלו לתת לך הרבה. הקיבוץ לא היה באפשרותו לתת לך יותר הדרכה, יותר מורים, מקומות יותר נוחים ללימודים, מגרשי ספורט. כל הדברים האלה זה לא היה

ש: אבל אם אני מבין נכון הייתם במסגרת עלית הנוער, נכון?

ת: כן, זה היה

ש: הייתם בעצם חברת ילדים או עלית הנוער?

ת: חברת ילדים שזה במסגרת עלית הנוער של הסוכנות היהודית.

ש: הבנתי. מה עשיתם שם בעצם?

ת: בשער הגולן נתנו לנו לעבוד שלוש שעות או שעתיים בהתחלה בענפים שונים בתוך המשק, וללמוד. היינו לומדים לפני הצהרים ועובדים איזה שעתיים-שלוש אחרי הצהרים בענפים שונים.

ש: למדתם אחר הצהרים או לפני הצהרים?

ת: אני חושב לפני הצהרים למדנו ואחרי הצהרים עבדנו זמן של שעתיים-שלוש.

ש: הבנתי. לקבוצות חילקו אתכם? לפי מה? עשו בחינה או מיון או משהו כזה ...

ת: לא, לא. לא חילקו. אני לא זוכר שחילקו. אנחנו למדנו, אה חילקו, חילקו את זה. אני חושב שבשלב ראשון לא חילקו אותנו.

ש: לא חילקו ...

ת: לאחר מכן חילקו. כשראו באלגברה הבדל בזה, אז חילקו קצת. אבל סך הכל, בכלל לא היו מדריכים, לא היו מורים. המורים שהיו, זאת אומרת הילדים שהיו בגילנו היו בני קיבוץ, היו מעט מאוד. היו איזה קבוצה קטנה מאוד של ילדים, כך שהקשר לקיבוץ לא היה כל כך חזק. היה חזק במובן זה מה שהם עשו טוב. הקיבוץ הזה, ועד היום אני מעריך את זה, זה שהם נתנו, הצמידו את הילדים למשפחות. ידעו שאין לילדים

ש: מאמצות מה שנקרא. הורים מאמצים.

ת: הורים מאמצים מאחר וידעו שהילדים האלה באים וההורים נשארו במקום אחר, אז אימצו את הילדים. כל ילד אומץ באיזה משפחה וזה היה מאוד טוב, כי ידעת הורים אין אז הלכת אחרי הצהרים. כשהיה זמן הולכים למשפחה.

ש: איזו משפחה אתה היית?

ת: קראו לזה אסתי ושמעון, אבל הם שניהם כבר לא בחיים.

ש: שם משפחה אתה לא זוכר?

ת: אני יכול להסתכל, אני לא זוכר כרגע.

ש: אז הייתם שם חברת ילדים בערך כ-?

ת: אני חושב היינו איזה עשרים וחמישה או שלושים חבר'ה היינו שם. לא, אני חושב עשרים וחמישה, כי אחר כך כאשר התאחדנו עם קבוצה אחרת מניר דוד, מתל עמל, אז היינו פה 45 בהזורע.

ש: בהזורע.

ת: כלומר חלק הלכו אז ...

ש: כמה לבנונים היו בשער הגולן מכל הקבוצה הזו?

ת: אני חושב יותר מהחצי היו לבנונים.

ש: יותר מהחצי?

ת: כן, כן. היינו הרבה לבנונים שם.

ש: או.קיי. ואתם שנתיים וחצי בערך בחברת ילדים?

ת: כן, כן. אחרי כן משם עברנו לחברת הנוער בהזרוע, ואז שינו כמובן את שם הקבוצה. קראו לנו שם, קראו לזה "אלומה" ופה קראו לזה "ארז", קבוצת "ארז".

ש: הבנתי.

ת: עד היום אני מחזיק את הדגל של קבוצת "אלומה" כמזכרת, כלומר אם פעם יתעוררו וירצו להרים דגל של קבוצת "אלומה" משער הגולן, אני יכול

ש: יש לך את הדגל.

ת: יש לי עוד את הדגל. אני שומר להם את זה במגרה כבר חמישים שנה.

ש: נחמד מאוד. עכשיו, אתם עוברים הנה, נכון?

ת: כן.

ש: מאחדים אתכם. איחדו אתכם מכיוון שהגעתם לגיל המתאים, נכון?

ת: כן. איחדו אותנו מפני שרצו ששתי הקבוצות יהיו קבוצה אחת ואנחנו אפילו חשבנו בשלב מסוים אחרי שהיינו כבר בהזרוע, אני כבר קפצתי את הזרוע, אני לא יודע אם זה טוב. אני צריך לקחת רוורס קצת.

ש: אני יודע. הייתם בהתחלה בהזרוע קצת.

ת: היינו בהזרוע ובנוער, מה שנוער עושה, כלומר עבדנו פה, להפך, נדמה לי עבדנו פה לפני הצהרים ולמדנו חלק, קבוצה ככה וקבוצה ככה וכבר היינו יותר רצינים. פה כבר היינו בני 16, חבר'ה שיודעים לעבוד.

ש: כלומר בפעם השניה שהגעתם להזרוע?

ת: לא, לא. אנחנו באנו להזרוע שתי הקבוצות. אחת מניר דוד ואחת מזה. עכשיו, לפנינו, ואני אותם באמת לא כל כך מכיר, היתה איזו קבוצה שהיא שגם מסוריה או מלבנון שהיתה פה, אבל מהם לא שמעתי, לא יודע איפה ...

ש: אה, שהגיעו לפניכם אלה?

ת: לפנינו להזרוע.

ש: אהה. כמה הם היו, אתה

ת: קבוצה קטנה מאוד. היתה קבוצה קטנה מאוד. אני לא יודע אם זה עשרה, אולי אפילו שנים עשר, לא יותר. מהם לא זוכר שום דבר ...

ש: כשאתה אומר לפנינו זה ענין של חצי שנה, שנה?

ת: אני מתאר לי כמה חודשים לפני שאנחנו באנו היתה קבוצה כזאת, כי אמרו לנו כשהגענו – אתם יודעים, היתה קבוצה והם היו כאלה שובבים ופראים וזה. חשבו כשאנחנו באנו, היינו פראים לא פחות מהם.

ש: כן? מה עשית?

ת: הם התפזרו בעצמם. הם עזבו את הקיבוצים. עזבו את הקיבוץ והלכו כל אחד בדרכו. אנחנו כשהגענו

ש: לא נשארנו כקבוצה?

ת: לא, לא נשאר היום שום דבר. אנחנו שהגענו פה, כאשר קיבלנו את החינוך, גם כן שוב, חינוך כזה כמו שמלחמת, אז באה עלינו נפלה מלחמת השחרור. שאני אומר אנחנו עברנו פה בנובמבר '47

ש: איחדו אתכם בנובמבר '47?

ת: כן. אם אני זוכר נכון נובמבר '47 התאחדנו ואז, אני זוכר אז התחילו פה הכרזת המדינה ופה התחילה כבר מלחמה, ופה היתה קבוצת נוער שהיא יותר מבוגרת מאיתנו. אנחנו הנוער השני, הם היו הראשונים פה. קראו להם הבולגרים, בהכשרה שלמעשה התגייסה אחר כך יותר מאוחר לפלמ"ח. חלק מהחברים האלה, חלק נפלו וחלק שנשארו השלימו את הקיבוץ, השליו את הזורע. זאת היתה השלמה שניה. השלמה ראשונה, טוב זה כבר לא מענין את ההיסטוריה הזאת. ההשלמה השניה, אנחנו היינו כאילו ההשלמה השלישית. אנחנו למעשה היינו מיועדים, אחרי שגמרנו את הנוער חשבנו אולי אוטוטו אנחנו נקים קיבוץ. זה היה באופנה. מה זה, כל אחד פייטר פה, מקים לעצמו קיבוץ. אמרו – מה אתם

ש: ... גרעין מה שנקרא.

ת: גרעין, גרעין רציני שיודע הכל לעשות לבד בעצמו.

ש: כמה חבר'ה הייתם בגרעין הזה?

ת: היינו פה 45 חבר'ה.

ש: גרעין "ארז".

ת: גרעין "ארז".

ש: יפה. כמה לבנונים היו בו?

ת: אז זהו, אז עכשיו בשביל לדעת את הלבנונים אני צריך לראות את התמונה כי אני לא זוכר בדיוק כמה.

ש: בערך. חצי?

ת: אני מתאר לי שהחצי היו לבנונים.

ש: הבנתי.

ת: אולי קצת פחות. תמיד הסורים התגאו בזה שהם יכולים לגמור את כל הלבנונים. כלומר הם היו יותר.

ש: הבנתי. מה קורה אתכם כגרעין? לאן אתם הולכים?

ת: כגרעין אחר כך זה היות ומלחמת השחרור נגמרה וכמובן שהיו ישובים קיבוצים שהם נכבשו על ידי, כמו יד מרדכי היה קיבוץ שנכבש על ידי המצרים, ואחר כך כבשו אותו בחזרה. הקיבוץ היה די במצב גרוע מאחר והכל היה הרוס.

ש: הם כבשו אותו, את יד מרדכי.

ת: כן, והרסו את הכל. את המבנים ואת ה, לא נשאר למעשה זכר. שרפו מה שאפשר לשרוף. אז ביקשו עזרה. ממי מבקשים בדרך כלל? מהתנועה. אנחנו היינו שייכים לתנועה.

ש: השומר הצעיר.

ת: השומר הצעיר, ואמרו – אה, אם ככה היום, אז היה אפשר להגיד את זה, אמרו – תראו, הקבוצה הזאת, כמו שהיא נמצאת פה, אנחנו רוצים שהיא תעבור לשם כי שם הם זקוקים לעזרה. אז לא היית אומר – אה, מי, מה, מו. אמרו לך אתה עושה את זה. זה כמו פקודה. הגרעין הזה היה גרעין טוב. אנשי עבודה שידעו באמת את המלאכה. לקחו אותנו לשם ועזרנו להם למעשה להקים את ההריסות. המשק היה

הרוס

ש: יד מרדכי?

ת: יד מרדכי. הגרעין הזה גם עזר להם בשמירה, בעיקר בשמירה, כי היו שם בעיות של מסתננים. זה היה ממש אחרי מלחמת השחרור, שהפליטים ברחו לצד שני, לחאן-יונס או לעזה, והם פשוט היו רעבים. הם היו באים, נכנסים למטעים, לקיבוץ, ורצו לאכול, רצו לחיות. לנו התפקיד היה גם לשמור בלילות על הקיבוץ מסביב וגם לדאוג לענפים השונים, להקים אותם. אני זוכר, אני עבדתי בבנין, אחר כך, אחרי העבודה אמרו לי שפה ושם צריך לעשות שמירות. אז יצאנו לשמירות בפטרולים מסביב לקיבוץ. באמת היתה תקופה קשה של מסתננים אז. התקופה הזאת לא היתה ארוכה כי אמורים היינו כבר להתגייס. רוב חברי ההכשרה היו בני 18, וצריך להתגייס לצבא. ואז גייסו שנתיים, מ-18 עד 20. היות ופחות או יותר רוב הקבוצה היתה כבר, הגיעה לגיל הזה, אז אמרו – הולכים כהכשרה. אנחנו לא רצינו להתפזר. יכול כל אחד היה ללכת לחיל אחר. אז שאלנו, אמרו – טוב, יש מסגרת. זה היה די בהתחלה כשהקימו את הנח"ל. אז אמרו – בואו נקים, היות ויש נח"ל, נוער חלוצי לוחם, זה במסגרת הקיבוצים. כלומר הכשרות. לקחו הכשרות מקיבוצים לנח"ל בהנחה שאחרי שיגמרו את הנח"ל ירצו ללכת להשלמות לקיבוצים, טוב. ירצו ללכת להקים ישוב חדש, גם טוב. כלומר הכיוון היה להתישבות. אז כמובן היה משבר כי חלק אמרו – טוב, אנחנו מעדיפים ללכת במסלול שונה, אז מהגרעין הזה שאני מדבר עליו ש: הסורי-לבנוני.

ת: הסורי-לבנוני, חלק כבר אז נפל, במלחמת, אחרי ההכשרה של יד מרדכי, נפל כבר גוש אחד של חבר'ה שאמרו – אנחנו עוד נישאר בקשרים טובים בינינו. באמת נשארנו בקשרים עד היום. אבל הדרכים שונות. אנחנו מעדיפים ללכת ... היה ברור. אחר כך

ש: רק לפני זה, יש לי שאלה לגבי ההכשרה. אמרת לי את המילה שאני מבקש שקצת תבהיר. מה זאת אומרת הכשרה? זאת היתה קבוצה שלמדה במסגרת יד מרדכי. נתנו לכם הדרכה רעיונית, בענפים? מה זאת אומרת הכשרה?

ת: כשאתה מדבר על הרעיון, מה היה שם, בסך הכל היה לנו מדריך מלווה בהכשרה הזאת. התפקיד שלו היה לתת לנו קצת ציונות, קצת מרכסיזם-לניניזם שזה ש: השומר הצעיר.

ת: זאת היתה יעני התורה לפני תורת משה. וזה למעשה, איך אומרים, זה היה אלוהים ולזה התפללת. אחר כך

ש: מדריך ... צורת הכשרה ...

ת: החיים שם לא כל כך הלכו סביב הענין הזה של ללמוד או של לתת עוד משהו, אלא יותר להקים שם את המפעלים מחדש, להקים את המבנים מחדש. עבודה עצמה עבודה פיזית ש: הבנתי. זאת אומרת העבודה עצמה, הוכשרתם לענפים. הרי הייתם גרעין, לא? הייתם צריכים להיות מוכשרים להקים ישוב לבד.

ת: כן. אז למשל אני היות שעסקתי בבנין, אז הוא אמר לי שם האיש שקיבל אותנו, הוא אמר לי – תשמע, פה יהיה לך הרבה עבודה. אז הביאו פועלים ממגדל או מאשקלון, היום אשקלון, ואשדוד. באו עולים חדשים שהגיעו גם כן ורצו פרנסה, אז הביאו אותם לקיבוץ לעבוד בבנין. אני הייתי מדריך אותם קצת בעבודה הזאת.

ש: אם כך אני מבין שמבחינת קבוצת הכשרה לא קיבלתם כל כך הכשרה.
 ת: לא, לא כל כך שם, אלא יותר הוא נתן לנו יותר מבחינה רעיונית, תורות שאחר כך איפה הן התורות
 אני לא יודע.

ש: כן. אז אני מבין שכקבוצת הכשרה, כגרעין, נפרדתם.
 ת: נפרדנו, לא. החלק הזה שעזב הלך ליחידות אחרות, הם עזבו למעשה את המסגרת, את ההכשרה. אבל
 ההכשרה כהכשרה היינו בנח"ל. נח"ל זה כמו, הלכנו ביחד. כלומר, לא בנים ובנות. הבנותל שמו אותן
 במאהל בנפרד, הבנים זה לחוד.
 ש: כן, ברור. ...

ת: כן, זהו. צבא צריך להפריד בין בנים ובנות. ולא רק זה, היו צריכים לתת גם לבנים בתוך התה אתה
 יודע מה שהיו שמים? סודה קראו לזה.
 ש: סודה.

ת: כן, זהו. אז ככה ש, אחרי זה, אחרי התקופה של האימון, נתנו ארבעה חודשי אימון להכשרות האלה,
 כי אנחנו היינו הכשרה יחידה. היינו עם איזה 12 הכשרות שהיו בפרדס חנה.
 ש: מחנה שמונים.

ת: מחנה שמונים, פרדס חנה. משם פיזרו את ההכשרות האלה ישר לקיבוצים.
 ש: אני רק רוצה להבין משהו. אתם הקמתם בעצם את הנח"ל, נכון? הייתם אחת הפלוגות הראשונות
 ת: הראשונות בנח"ל.

ש: זהו. עכשיו תסביר את הענין הזה. מה זאת אומרת? איך הראשונות? איך ...
 ת: היינו, אומרים ככה, שאנחנו היינו הנח"ל הראשון.

ש: הפלוגה הראשונה, או מה הראשון?

ת: הגדוד הראשון קראו לזה. הגדוד הראשון של הנח"ל.
 ש: נכון, הבנתי.

ת: אחר כך הגדוד שהתחלק לפלוגות, אז הפלוגות חילקו אותן כל פלוגה לאיזה קיבוץ. אנחנו היינו פלוגה
 אני לא זוכר, ג'. אמרו – אתם מיוחדים לקיבוץ בגבול. הקיבוץ בגבול זה היה דן.

ש: זה אומר הקבוצה, הפלוגה, זאת אומרת זה לא רק הגרעין שלכם ... זה עוד כמה קבוצות.

ת: היה עוד גרעין אחד שהוא אחר כך הלך לקיבוץ להבות חביבה.

ש: אה, להבות חביבה.

ת: הם היו גם כן פליטי שואה מצ'כיה או מפולניה, לא זוכר בדיוק. בכל אופן, זאת היתה הכשרה שניה,
 אבל הם לא היו הרבה חבר'ה. הם בשלב, כשגמרו את הנח"ל, אז הם הלכו ישר לקיבוץ להבות חביבה.
 ש: ואתם נשארתי?

ת: אנחנו אחרי זה כמובן שעשינו גם אימונים צבאיים, כדי להיות שאנחנו במסגרת צבאית. אבל בעיקר
 עבודה. הלכנו לעבוד. אז עד היום אני יכול לראות בתים שבנתי בקיבוץ דן.

ש: אהה. אז הייתם בקיבוץ דן?

ת: בקיבוץ דן.

ש: הבנתי. כמה זמן? כל השירות הצבאי?

ת: לא, לא כל השירות. בשלב מסוים אמרו שאנחנו צריכים ללכת לקיבוץ אחר. כי גם הם שם

ש: כמה זמן הייתם בדרך פחות או יותר? שנה?

ת: שנה אני חושב. היינו בתקופה שנה.

ש: ולאחר מכן עברתם כגרעין לקיבוץ אחר.

ת: אחרי זה עברנו, כן, גרעין, לקיבוץ אחר וכשאתה אומר עברתם זה נקרא כל פעם איזה שהוא משבר

ש: נתק.

ת: גוש אחד נופל.

ש: כן. אתם הייתם כבר בדרך?

ת: בדרך היינו אני חושב איזה 35 חבר'ה היינו ב... .

ש: כמה לבנונים מהם פחות או יותר?

ת: החצי.

ש: חצי.

ת: חצי היו לבנונים.

ש: ומשם לאן?

ת: משם ביקשו אותנו, ביקשו אותנו, זה לא שאלו אותנו בכלל. אמרו – פה יש איזה קיבוץ שזקוק לעזרה,

וזה קיבוץ געתון. קיבוץ צעיר שהוא למעשה לא מצליח להתגבר על הבעיות שיש לו. אנחנו רוצים את

העזרה שלכם. נו, אז אנחנו בתנועה ואנחנו בצבא ובנח"ל ועושים מה שאומרים לנו. אז הלכנו גם כן

תקופה של חצי שנה, שנה, לגעתון. אז עבדנו הרבה בעבודות שונות ומשונות באמת. להתחיל מסיקול

אבנים עד למפעל שוקולד שהיה להם. זאת אומרת היינו, סתמנו את כל החורים שהיו בתוך הקיבוץ.

ש: אני מבין שגם במעבר לגעתון נשרו עוד כמה?

ת: כן, נשרו עוד כמה מקיבוץ דן לגעתון נשרו עוד כמה חבר'ה.

ש: הבנתי.

ת: אחר כך גם מגעתון, כאשר ישבנו ודיברנו כקבוצה מה הלאה, כי זה כבר היה אוטוטו לקראת סיום

הצבא, אז היתה שאלה האם ללכת על ישוב חדש או ללכת להשלמה? אז אמרנו – אם אנחנו נלך להשלמה

נלך למקום שאנחנו כבר יודעים ...

ש: יש לי עוד שאלה לגבי הקהילה של יהודי לבנון בחיפה. הבנתי שהיה לך שם קרוב משפחה בשם שלמה

מנצור שהוא עבד בסוכנות היהודית.

ת: נכון.

ש: אתה יכול לספר לי קצת על הפעילות שלו בעזרה ליהודי לבנון, אם אתה יודע משהו בעניין?

ת: מה שאני יודע שהיהודי הזה עזר הרבה מאוד במסגרת תפקידו בהנהלת הסוכנות לכל יהודי

סוריה ולבנון. באופן מיוחד ליהודים האלה, מאחר והוא היה בקיא בכל התהליכים של הקליטה והעזרה

ו... הוא עזר להם. עד כמה שאני זוכר הוא עבד בבית הסוכנות בחיפה שיותר מאוחר הוא בכלל ניהל את

הסוכנות היהודית בחיפה.

ש: איפה היה ממוקם הבנין שלהם?

ת: הבנין שלהם היה איפה שהוא ברחוב הנמל

ש: בכניסה לנמל?

ת: בכניסה, כן. בכניסה לנמל

ש: ברחוב העצמאות.

ת: רחוב העצמאות שם, כן. בכניסה לנמל. באזור הזה.

ש: הבנתי. או.קיי.

ת: אחר כך עברו לבנין החדש שהוא היום, זה לא רחוב הנמל היום, זה נקרא אני לא יודע איך קוראים לרחוב הזה.

ש: להדר הם עלו?

ת: לא. היום הם בעיר אבל בבית, במבנה חדש.

ש: הבנתי. או.קיי.

ת: אחר כך איחדו כמובן הסוכנות עם משרד הקליטה זה עכשיו הכל ביחד.

ש: כן.

ת: אבל לא משנה. הבחור הזה הוא באמת עזר מאוד ליהודים האלה ומה שאני יודע ממנו, אני יודע מאחר והוא קרוב משפחה שלי. האמא שלי והאמא שלו הן ממש אחיות אבל ככה מהצד כאילו. כי האבא שלו התחתן אחר כך עם מישהי אחרת.

ש: הבנתי.

ת: אבל אנחנו מאוד מאוד קרובים. הכרנו את המשפחה שלו, של שלמה מנצור, שהם היו ששה או שבעה אחים. הכרנו את כל המשפחה. היינו בקשר איתם הרבה שנים.

ש: הם היו חיפאים בעיקר?

ת: הם גרו כולם בחיפה וכולם עסקו, לכולם היתה תעסוקה בחיפה. המשפחה היתה די מלוכדת. אני יודע מזה שכאשר הלכתי תמיד לבקר בבית קברות, אז תמיד פגשתי את משפחת מנצור שהם באו לקבר של האבא, שלמעשה על יד זה לא רחוק גם הקבר של האבא שלי. ככה אנחנו היינו נפגשים. לא רק ברחוב, אלא היינו נפגשים גם שם. ממנו תמיד פגשתי אותו כאשר פעם חזרתי באיזו אניה ואז הוא עלה על האניה והוא חיפש מעפילים. הוא שאל על עולים. הוא שאל האם יש עולים חדשים. הוא עבד ממש עבודת שטח קשה מאוד, אבל הוא גם עסק בניהול המשרד.

ש: אני יודע שאחרי מלחמת ששת הימים היתה עליה די גדולה של יהודי לבנון. אתה מודע לזה?

ת: אחרי ששת הימים היתה עליה אבל אני הרבה לא יודע על העליה הזאת. אני מניח שכמו שרוב היהודים האלה הלכו למרכז הארץ. אני מניח שהם גם התאספו למרכז הארץ. מאחר ועזבתי כילד אני לא יכול לזכור אחר כך מה קרה עשרים שנה אחרי זה, או שלושים שנה אחרי זה.

ש: או.קיי. עכשיו שאלה נוספת יש לי – אתה יודע על קיומו של ועד יהודי לבנון. גם לא אכפת לי אם זה

מהשנים האחרונות. זאת אומרת אם אתה היית מודע לזה ואם יצרת קשרים?

ת: ועד יהודי לבנון אני לא מכיר. אני יודע שיש ועד יהודי ספרד, ספרדים, או ארגון יוצאי דמשק וארגון עולי סוריה. יש ארגונים כאלה, אבל

ש: לגבי יהודי לבנון?

ת: לגבי לבנון אני לא מכיר ארגון מסודר שהיה אפשר לפנות אליו עם כל מיני שאלות או בעיות. באמת היחודי שהיינו יכולים לפנות אליו זה שלמה מנצור, כי הוא באמת הכיר אותנו והוא גם היה בהזורע כמה פעמים, כדי לראות את תהליך הקליטה. הוא גם

ש: מתי הוא היה אצלכם?

ת: פה הוא ביקר בהזורע, הוא נתן אפילו נאום פה באיזו מסגרת זה היה. היתה איזו מסגרת של אולפנים

ש: על איזה שנים אתה מדבר עכשיו, 41'?

ת: לא, לא. בשנות השמונים זה היה.

ש: הבנתי.

ת: הזמינו את הנהלת הסוכנות פה לרגל, הזמינו גם את האולפנים מהאזור.

ש: בלי שום קשר ליהודי סוריה ולבנון?

ת: לא, אין לזה שום קשר ליהודי סוריה. הזמינו אותו ואז ישבנו ערב אחד איתו, היה נחמד מאוד. אני יודע שהיו לו טרגדיות. הבן שלו נפל בלבנון. אחר כך הוא מאוד חלה.

ש: הבן שלו נפל בלבנון?

ת: בלבנון. היה שם מבנה בצור ש

ש: אה, שהתמוטט ...

ת: פיצוץ היה והבן שלו נפל שם.

ש: ... אתה מדבר על שנת 82'.

ת: כן, כבר מאוחר, בשנות השמונים. אחרי מלחמת לבנון זה היה, או קצת אחרי מלחמת לבנון.

ש: כן, הבנתי. מה היה שם הבן שלו שנפל?

ת: הבן שלו היה בצבא שם.

ש: לא, מה השם שלו, אתה זוכר?

ת: השם שלו אני באמת לא זוכר. אני יודע שהוא, אחר כך יש פה ושם משפחות לבנוניות בחיפה שגרות, שאני, אחת שהיא קרובת משפחה, בת דודה שלי, שהיא באמת מלבנון והיא באה קצת אחרי לארץ. אני לא זוכר, בטוח שאם אני אפילו אשמע מישהו, רק לפי המבטא שלו אני אדע שהוא לבנוני. אז קרה לי שהייתי בצפת ומישהו שם פגש אותי באיזה בית כנסת ספרדי. התחיל לדבר, אמרתי לו – זה לבנוני. הוא אומר – כן, הוא לבנוני.

ש: אם אתה הזכרת כבר בית כנסת, בדיוק רצייתי – בחיפה יש בתי כנסת מיוחדים של לבנונים?

ת: לא. לבנונים אין.

ש: אתה לא מכיר.

ת: לא מכיר. אבל יהודי ספרד יש. יש בית כנסת אשכנזי ועל יד זה יש שם בית כנסת ספרדי שאנחנו הלכנו פעם להתפלל שם.

ש: של יהודי סוריה?

ת: של יהודי סוריה. סגנון התפילה זה היה בדיוק כמו סוריה ולבנון. סוריה ולבנון סגנון התפילה הוא מאוד דומה, כן.

ש: הבנתי. עוד שאלה אחת אחרונה מבחינתי, אלא אם כן תרצה להוסיף משהו, הילדים שלכם אני מבין לא נשארו כולם בהזרע, נכון?

ת: לא, לא נשארו בהזרע, כמו הרבה ילדים פה. הקבוצה הזאת, אחד יש כן, אבל מתוך הששה. אחד חלקי שש. אבל

ש: מכל מיני סיבות, שלא קשורות.

ת: מכל מיני סיבות. לא, אין לזה קשר ליהדות סוריה או לחינוך. אני רק אומר לך

ש: רגע, עוד פעם לגבי ה

ת: לגבי זה. כשאנחנו באנו היינו דתיים, מה זה דתיים. מתלמוד תורה, זוהר, גמרא, רש"י וכל הדברים האלה שהתבססנו ולמדנו אותם בבית ספר. באנו הנה והיו חבר'ה שבאו עם תפילין, שהניחו תפילין כל בוקר, לפני שעשו משהו. אז השותפים שלנו, בני הקיבוץ, שאמרו – איזה אלוהים ואיפה אלוהים וכל זה, באו ואמרו תראו, באו חבר'ה, לקחו יום אחד לחבר'ה והלכו לאורווה לקשור את הסוסים עם השרוכים האלה כי זה היה שרוך מעור טוב, והם לקחו את זה. כדי שתבין רק מאין באת ולאן הגעת. לאן שהגעת, אז לאט לאט התחילו להחדיר לך שטוב, אתה עכשיו אולי מאמין, אולי זה, פה, שם. עד שאתה כבר לאט לאט אומר – יא אללה, אולי הם צודקים. אולי אלה אומרים ...

[סוף הראיון]